

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาการเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทักษะคิด และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนของประชาชนในเขตอำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี แนวคิด ทฤษฎีที่ได้นำมาใช้เป็นกรอบความคิดในการวิจัยเรื่องนี้มีดังต่อไปนี้

1. วรรณคดีเกี่ยวกับทรัพยากรป่าชายเลน
 - 1.1 ลักษณะทั่วไปและความสำคัญของทรัพยากรป่าชายเลน
 - 1.2 แนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน
2. กระบวนการสื่อสาร
 - 2.1 องค์ประกอบของกระบวนการสื่อสาร
 - 2.2 การเปิดรับข่าวสาร
 - 2.3 ทฤษฎีเกี่ยวกับประสิทธิภาพของสื่อมวลชนและสื่อบุคคล
 - 2.4 การสื่อสารโน้มน้าวใจเพื่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และพฤติกรรม
 - 2.5 การมีส่วนร่วมของประชาชน
3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วรรณคดีที่เกี่ยวกับป่าชายเลน

ลักษณะทั่วไปและความสำคัญของป่าชายเลน

ป่าชายเลน หรือ "Mangrove forest" เป็นสังคมพืชที่ขึ้นอยู่ตามบริเวณชายฝั่งทะเล ปากแม่น้ำ หรืออ่าวซึ่งเป็นบริเวณที่มีระดับน้ำทะเลท่วมถึงในช่วงที่น้ำทะเลขึ้นสูงสุด ป่าชายเลนจะพบในประเทศแถบโซนร้อน (tro-

pical region) ป่าชายเลนของประเทศไทยจะกระจายอยู่ทั่วไปตามแนวชายฝั่งทะเลยาวประมาณ 2,600 กิโลเมตร ป่าชายเลนนับเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่ามหาศาลทั้งด้านป่าไม้ ประมงและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะเป็นแหล่งกำเนิดธาตุอาหารจากการผุสลายของซากพืชที่ร่วงหล่นลงสู่ป่าชายเลนกลายเป็นห่วงโซ่อาหาร (food chain) ต่อเนื่องกันไป ทำให้ชายฝั่งทะเลมีสัตว์น้ำดำรงชีวิตอยู่ได้และแพร่พันธุ์อย่างอุดมสมบูรณ์ ผลผลิตที่ได้จากป่าชายเลนยังช่วยเพิ่มเศรษฐกิจของประเทศได้มาก คือ การนำไม้จากป่าชายเลนมาทำเป็นถ่านคุณภาพดี ทำอุตสาหกรรมเกี่ยวกับการกลั่นไม้ อีกทั้งยังนำไปใช้ในการก่อสร้าง เช่น ทำเป็นเสาเข็ม สร้างบ้านเรือน ทำเฟอร์นิเจอร์ต่าง ๆ นอกจากนี้ ป่าชายเลนยังมีประโยชน์ในการป้องกันลมพายุ กระแสคลื่น ช่วยป้องกันมลพิษได้ บางอย่างจากการกลั่นกรองสิ่งปฏิกูลที่ล่องลอยมากับกระแสน้ำของรากพันธุ์ไม้ป่าชายเลน เป็นฉากกำบังซาดึกได้เป็นอย่างดีจากการโจมตีทางทะเล และจากการทับถมของตะกอน บริเวณป่าชายเลนทำให้เกิดแผ่นดินงอกใหม่ นานวันเข้าจะกลายเป็นหาดเลนอันกว้างใหญ่ไพศาลขึ้นไปในทะเล เป็นสถานที่อันมีความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ ในการขยายพันธุ์ไม้ป่าชายเลน และการเพาะเลี้ยงประมงชายฝั่ง (บุญชนะ กลั่นคำสอน และธงชัย จารุวัฒน์, 2525)

ทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลน

ไม้ในป่าชายเลน

จากหนังสือ เรื่องนิเวศวิทยาในป่าชายเลนของสนิท อักษรแก้ว (สนิท อักษรแก้ว, 2533) กล่าวว่า ป่าชายเลนประกอบด้วยพืชหลายชนิดซึ่งรวมถึงไม้ยืนต้น เอปิไฟต์ เถาวัลย์ และสาหร่าย ไม้ส่วนใหญ่หรือเกือบจะทั้งหมดเป็นพันธุ์ไม้ผลัดใบ มีลักษณะทางสรีรวิทยา และการปรับตัวทางโครงสร้างที่คล้ายคลึงกัน พืชที่ขึ้นอยู่ในป่าชายเลนเป็นพวกที่มีความทนทานต่อสภาพความเค็มได้ดี ไม้ป่าชายเลนในประเทศไทย จากการศึกษาพบว่ามีไม้อยู่ถึง 53 วงศ์ 53 สกุล และ 74 ชนิด ไม้ที่เด่นและสำคัญ ได้แก่ สกุลไม้โกงกาง สกุลไม้โปรงและสกุลไม้ถั่ว สกุลไม้ลำพูและลำแพนสกุลไม้แสม สกุลไม้ตะบูนและตะบัน การขึ้นอยู่ของพันธุ์ไม้

ป่าชายเลนนั้น มีความสัมพันธ์กับสภาพพื้นที่และปัจจัยสิ่งแวดล้อมอย่างเด่นชัด กล่าวคือ พวกไม้แสมลำพู จะเป็นไม้เบิกน้ำที่ชอบขึ้นอยู่บริเวณริมน้ำ ดินเป็นเลน มีทรายผสม และเป็นที่น่าสนใจทั่วถึงเป็นประจำ ไม้โกงกางทั้งใบเล็กและใบใหญ่จะชอบขึ้นอยู่ตามริมน้ำซึ่งเป็นดินเลนหนา เป็นพื้นที่น้ำทะเลท่วมถึงเป็นประจำเช่นเดียวกับพวกแสม ลำพู พวกไม้ถั่วและโปรง ชอบขึ้นอยู่ในที่ดินเลนค่อนข้างแข็งมีน้ำทะเลท่วมถึง สำหรับไม้ผาดและตะบูนชอบขึ้นในที่เลนแข็ง และพื้นที่ระดับค่อนข้างสูงเล็กน้อย ส่วนพวกที่ชอบขึ้นอยู่บนพื้นที่เลนแข็งและมีน้ำทะเลท่วมถึงบางครั้งบางคราวในรอบเดือนได้แก่ กลุ่มไม้ตาตุ่ม กลุ่มไม้เสม็ด กลุ่มไม้เป็ง สำหรับบริเวณป่าชายเลนที่ถูกถาง และทำลายจะพบพวกปรงทะเลขึ้นอยู่อย่างหนาแน่น สำหรับวัชพืชที่พบในป่าชายเลน ส่วนใหญ่เป็นพวกเถาวัลย์ ต้นเหงือกปลาหมอ ปอทะเล โพธิ์ทะเลและตามรากโกงกางก็อาจพบสาหร่ายสีแดง สาหร่ายสีเขียวแกมน้ำเงิน สาหร่ายเขียว และสาหร่ายสีน้ำตาล

สัตว์ที่อาศัยอยู่ในป่าชายเลน

ป่าชายเลน เป็นแหล่งที่อุดมสมบูรณ์ด้วยสัตว์หลายชนิดทั้งที่เป็นสัตว์น้ำ สัตว์บก และสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ รวมทั้งสัตว์ปีก บางชนิดสามารถเคลื่อนที่ได้ และจับสัตว์อื่นเป็นอาหาร บางชนิดสามารถฝังตัวอยู่กับที่และกรองอาหารจากมวลน้ำ และบางชนิดก็ฝังตัวอยู่กับที่แต่มีหนวดหรือระยางค์ออกกวาดอินทรีย์สารกินเป็นอาหาร สัตว์น้ำที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจได้แก่ กุ้ง ปลา ปู และ หอย กุ้งในป่าชายเลนมี 15 ชนิดที่สำคัญได้แก่ กุ้งกุลาดำ และกุ้งแชบ๊วย นอกจากนั้นยังมีกุ้งบางชนิดว่ายน้ำจากบริเวณน้ำจืดไปวางไข่บริเวณน้ำกร่อยอีก เช่น กุ้งก้ามกราม รายงานว่า มีปลารวมกันประมาณ 72 ชนิด ปลาเศรษฐกิจที่สำคัญและพบมากในบริเวณป่าชายเลน ได้แก่ ปลานวลจันทร์ทะเลและปลากระพงขาว ชนิดและความชุกชุมของปลาจะแตกต่างกันตามฤดูกาลวางไข่ กระแสน้ำ และระดับความเข้มข้นของน้ำทะเล ส่วนปูที่พบในป่าชายเลน พบว่ามีอยู่ประมาณ 30 ชนิด ปูที่นิยมรับประทานกันมาก คือ ปูทะเล นอกจากนั้นจะมีปูแสม ปูก้ามดาบ ซึ่งทั้งสองวงศ์ดังกล่าวมีสีส้มสวยงามมาก ส่วนหอยที่สำคัญพบในป่าชายเลนมีทั้งชนิดที่เกาะติดกับลำต้น ราก กิ่งและใบของไม้ในป่าชายเลน และหอยที่อยู่ตามผิวดิน พบว่า ในป่าชายเลนมี หอยฝาเดียว ประมาณ 22 ชนิด 7 วงศ์ หอย

สองฟามีประมาณ 4 ชนิด หอยที่สำคัญและมีคุณค่าทางเศรษฐกิจคือ พวกหอยนางรม

สัตว์ชนิดอื่น ๆ ในป่าชายเลน เช่น นก จะมีทั้งประเภทอพยพและนกท้องถิ่น จากการสำรวจพบว่ามีถึง 88 ชนิด โดยส่วนใหญ่เป็นนกชาย เหยี่ยว นกหัวโต นกแอ่น นกกระจิบ เป็นต้น สำหรับสัตว์ที่เลี้ยงลูกด้วยนมมีประมาณ 35 ชนิด ที่พบทั่วไปได้แก่ ลิง นาก แมวป่า และค้างคาว เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีสัตว์เลื้อยคลานอีกประมาณ 25 ชนิด ซึ่งรวมทั้งงูชนิดต่าง ๆ กิ้งก่า และสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ เช่น เต่า และจระเข้ และในป่าชายเลนยังมีแมลงอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากสำรวจพบถึง 38 ชนิด ซึ่งรวมถึงผีเสื้อกลางคืน หนอนผีเสื้อ แมลงปีกแข็ง ลัน เพลี้ย และหิ่งห้อย เป็นต้น

แร่ธาตุ

บริเวณป่าชายเลนจะมีแร่ธาตุต่าง ๆ อยู่มาก จึงเกิดการท่าเหมืองแร่ในพื้นที่ป่าชายเลน โดยขอเสนออาชญาบัตรสำรวจแร่และขอประทานบัตรไว้บ้างในพื้นที่ 6 จังหวัดภาคใต้ คือ ระนอง พังงา ภูเก็ต กระบี่ ตรัง และสตูล การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าชายเลนในการท่าเหมืองแร่ถึงปี พ.ศ. 2529 พบว่ามีพื้นที่ทั้งสิ้นประมาณ 34,066 ไร่หรือ 3.2 เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่การใช้ประโยชน์ป่าชายเลนทั้งหมด (บุญชนะ และชงชัย, 2530)

ระบบนิเวศป่าชายเลน

ป่าชายเลนเป็นระบบนิเวศที่ค่อนข้างแปลกกว่าป่าชนิดอื่น(unique) เนื่องจากป่าประเภทนี้ขึ้นอยู่เฉพาะในแถบร้อน และอยู่ตามชายฝั่งทะเลระหว่างบริเวณที่น้ำทะเลขึ้นสูงสุดและที่ลงต่ำสุด เป็นระบบที่มีความซับซ้อนพอสมควรอธิบายให้เข้าใจได้ง่าย ๆ คือ เริ่มแรกเมื่อพันธุ์พืชชนิดต่าง ๆ ที่อยู่ในป่าชายเลนได้รับพลังงานจากดวงอาทิตย์ก็จะเกิด กระบวนการสังเคราะห์แสง (photo synthesis) ทำให้เกิดอินทรีย์วัตถุและการเจริญเติบโตขึ้น เมื่อส่วนของต้นไม้โดยเฉพาะใบไม้ กิ่งไม้และเศษไม้ ร่วงหล่นทับถมในน้ำและดิน

จะกลายเป็นแร่ธาตุอาหารของพวกจุลชีวันในที่สุด พวกจุลชีวันเหล่านี้จะเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วและกลายเป็นอาหารโปรตีนอันอุดมสมบูรณ์แก่สัตว์น้ำเล็ก ๆ และสัตว์น้ำเล็ก ๆ เหล่านี้ จะเจริญเติบโตขึ้นกลายเป็นอาหารของพวกกุ้ง ปลา ปู ขนาดใหญ่ไปเรื่อย ๆ ตามระดับของอาหาร โดยมนุษย์จะเป็นผู้บริโภคอันดับสุดท้ายของลูกโซ่อาหาร หรือเป็นอันดับสูงสุดในการถ่ายทอดพลังงานในระบบนิเวศนั่นเอง ซึ่งความรู้ในเรื่องระบบนิเวศดังกล่าวชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างป่าชายเลนกับสัตว์น้ำ และหากมีการทำลายป่าชายเลนลงแล้ว ความสัมพันธ์ดังกล่าวก็จะหมดไป และในที่สุดทรัพยากรสัตว์น้ำก็จะหมดตามไปด้วย เพื่อป้องกันเหตุการณ์ดังกล่าว ทุกฝ่ายควรร่วมมือกันรักษาความสมดุลในระบบนิเวศป่าชายเลนอย่าให้เกิดสภาพเสื่อมโทรมขึ้นได้ (สนธิ อักษรแก้ว, 2532)

สถานการณ์ในปัจจุบันของป่าชายเลนในประเทศไทย

จากรายงานของกรมป่าไม้ในปี พ.ศ. 2504 ประเทศไทยมีพื้นที่ป่าชายเลนทั่วประเทศเท่ากับ 2,299,375 ไร่ ต่อมาในปี พ.ศ. 2518 มีป่าชายเลนทั่วประเทศเท่ากับ 1,954,375 ไร่ และล่าสุด ได้ลดน้อยลงจนเหลืออยู่เพียง 1,128,494 ไร่ในปีพ.ศ. 2532 (บุญชนะ กลิ่นคำสอน และคณะ, 2533) พื้นที่ที่เหลือส่วนใหญ่อยู่ตามชายฝั่งทะเลภาคใต้ตะวันตก ตลอดแนวชายฝั่งทะเลอันดามันซึ่งมีเนื้อที่ 888,564 ไร่ หรือร้อยละ 78.74 ของพื้นที่ป่าชายเลนทั้งหมดแต่ก็เป็นภาคที่มีพื้นที่ป่าชายเลนลดลงมากที่สุด คือ ในระหว่างปี พ.ศ. 2518 - 2532 มีพื้นที่ป่าชายเลนลดลงเป็นจำนวน 309,561 ไร่ หรือร้อยละ 37.48 จังหวัดทางภาคใต้ที่มีพื้นที่ป่าชายเลนลดลงเป็นจำนวน 309,561 ไร่ หรือร้อยละ 37.48 จังหวัดทางภาคใต้ที่มีพื้นที่ป่าชายเลนเพิ่มขึ้นมีเพียง 2 จังหวัด คือ ปัตตานี และสุราษฎร์ธานี ซึ่งมีพื้นที่ป่าชายเลนในปี พ.ศ. 2532 เพิ่มขึ้นจากปี 2518 จำนวน 4,119 ไร่ และ 419 ไร่ หรือร้อยละ 4.28 และ 0.13 ของพื้นที่ป่าชายเลนปี 2518 ของแต่ละจังหวัดต่อไปตามลำดับในปี พ.ศ. 2534 จากข้อมูลภาพถ่ายดาวเทียม Landsat TM ได้แสดงว่าพื้นที่ป่าชายเลนในภาคตะวันออก 5 จังหวัด (จันทบุรี ตราด ระยอง ชลบุรี

จะเชิงเตรา) ได้ลดลงจาก 129,430 ไร่ในปี พ.ศ. 2532 เป็น 70,360.50 ไร่ ในปี พ.ศ. 2534 คือ ลดลงจำนวน 59,067.50 ไร่ หรือร้อยละ 45.64 ในเวลา 2 ปี โดยเฉพาะจังหวัดจันทบุรี และระยองมีพื้นที่ป่าชายเลนลดลงถึง 39,037.50 ไร่ และ 10,024.50 ไร่ หรือร้อยละ 71.83 และ 91.24 ของพื้นที่ป่าชายเลนของแต่ละจังหวัดในปี พ.ศ. 2532 ตามลำดับ ส่วนจังหวัดที่ป่าชายเลนเกือบหมดสิ้นสภาพสิ้นเชิงแล้วมี 3 จังหวัด คือ สมุทรปราการ สมุทรสาครและสมุทรสงคราม ได้ลดลงจากจำนวน 3,750 ไร่, 115,625 ไร่ และ 51,250 ไร่ ในปี พ.ศ. 2518 จนสำรวจโดยใช้ภาวะจากดาวเทียม Landsat5 และดาวเทียม Spot ในปี พ.ศ. 2532 ไม่พบพื้นที่ป่าชายเลนเลย (จากเอกสารประกอบการประชุมเรื่อง สภาพการณ์ป่าชายเลนของประเทศไทย กรมป่าไม้, 2535)

ศูนย์วิทยพัทยาการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 3 พื้นที่ป่าชายเลนของประเทศไทย (แยกภูมิภาค)

จังหวัด	พ.ศ. 2518 (ไร่)	พ.ศ. 2522 (ไร่)	พ.ศ. 2529 (ไร่)	พ.ศ. 2532 (ไร่)
ภาคกลาง	228,125	195,200	6,349	3,725
สมุทรปราการ	3,750	6,500	644	-
สมุทรสาคร	115,625	90,100	877	-
สมุทรสงคราม	51,250	47,800	306	-
เพชรบุรี	55,000	48,700	3,606	3,056
ประจวบคีรีขันธ์	2,500	2,100	906	669
ภาคตะวันออกเฉียง	306,250	275,900	174,879	129,430
ตราด	66,250	61,500	55,112	53,987
จันทบุรี	163,125	150,400	90,668	54,350
ระยอง	34,375	28,800	15,112	10,987
ชลบุรี	23,750	20,700	9,362	6,550
ฉะเชิงเทรา	18,750	14,500	4,625	3,556
ภาคใต้ฝั่งตะวันออก	221,875	211,100	122,772	106,775
ชุมพร	46,250	43,300	22,662	14,156
สุราษฎร์ธานี	23,125	36,300	26,774	23,544
นครศรีธรรมราช	96,875	80,200	55,224	53,256
พัทลุง	11,875	10,200	656	525
สงขลา	36,875	32,400	6,031	4,300
ปัตตานี	6,875	8,700	11,425	10,994
ภาคใต้ฝั่งตะวันตก	1,198,125	1,113,475	923,674	888,564
ระนอง	151,250	141,200	135,087	132,388
พังงา	319,375	304,475	227,625	222,663
ภูเก็ต	19,375	17,800	12,094	11,163
กระบี่	206,250	198,500	189,450	185,269
ตรัง	212,500	205,400	164,225	156,500
สตูล	289,375	246,100	195,243	150,581
รวมทั้งประเทศ	1,954,375	1,795,675	1,227,674	1,128,494

ที่มา จากการสำรวจโดยใช้ภาพจากดาวเทียม LANDSAT 5 และดาวเทียม SPOT บันทึกข้อมูล ระหว่างเดือนพฤศจิกายน ถึง ธันวาคม 2532

ปัจจัยที่ทำให้เกิดการลดลงของป่าชายเลน มีสาเหตุหลายประการดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงสภาพป่าชายเลนเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของชุมชนจากการเพิ่มของประชากร การจัดตั้งโรงงานอุตสาหกรรม การสร้างท่าเรือ แพลปลา การตัดถนน และจากโครงการพัฒนาในระดับอำเภอและจังหวัดท้องถิ่น เพื่อนำความเจริญเข้าสู่ชุมชนในบริเวณพื้นที่ป่าชายเลน ทำให้มีการตัดไม้ป่าชายเลน ทำให้มีการตัดไม้ป่าชายเลนไปใช้มากจนเกินกำลังของป่า พบในหลายจังหวัดที่มีป่าชายเลน

2. การทำเหมืองแร่ในบริเวณป่าชายเลน มีการทำกันมากในเขตจังหวัดระนอง พังงา และภูเก็ต และกำลังขยายเข้าไปในจังหวัดกระบี่ ตรัง และสตูลด้วยพื้นที่ที่ผ่านการทำเหมืองแร่ไปแล้วนั้น จะคงเหลือแต่ดินทรายที่ไร้คุณค่าและฟื้นฟูสภาพได้ยาก

3. การทำนาเกลือ ซึ่งมีมากในจังหวัดสมุทรสาคร ชลบุรี เป็นต้น

4. การเพาะเลี้ยงสัตว์ทะเล เช่น ทำนากุ้ง และการเลี้ยงปลาซึ่งสาเหตุที่ทำให้การทำลายป่าชายเลนลดลงมากที่สุด เนื่องจากรายได้จากการเพาะเลี้ยงกุ้งมีกำไรดี พบมากในจังหวัดสมุทรสาคร สมุทรสงคราม จันทบุรี สุราษฎร์ธานี เป็นต้น

สาเหตุการบุกรุกป่าชายเลน

สำนักงานประมาณ (สำนักงานประมาณ, 2534) ได้สรุปสาเหตุสำคัญของการทำลายป่าชายเลนไว้ 7 ประการ ได้แก่

1. การขยายตัวของชุมชนเข้าไปในเขตป่าชายเลน
2. การใช้พื้นที่ป่าชายเลนทำการเพาะเลี้ยงกุ้งทะเล
3. นโยบายและแผนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน ไม่ชัดเจนเพียงพอ
4. กฎหมาย ระเบียบ กฎ ข้อบังคับเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าชายเลนยังไม่รัดกุมเพียงพอ

5. ขั้นตอนการปฏิบัติงานของหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ในการขอเข้าทำประโยชน์ในพื้นที่ป่าชายเลนสลับซับซ้อน
6. เจ้าหน้าที่และงบประมาณในการอนุรักษ์มีไม่เพียงพอ และ
7. ประชาชนและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ขาดความเข้าใจในการอนุรักษ์ นอกจากนั้นการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนส่วนใหญ่จะขาดความร่วมมือจากหน่วยราชการอื่น ๆ

นอกจากนั้น สาเหตุการบุกรุกป่าชายเลนเพื่อทำนาเกลือ เนื่องจากรายได้ดี ทำให้มีการประกอบอาชีพนี้กันมากขึ้นเรื่อย ๆ ประกอบกับที่ดินบริเวณป่าชายเลนมีราคาถูก โอกาสที่จะครอบครองเป็นผืนใหญ่ได้ง่ายโดยอาศัยช่องว่างของกฎระเบียบและกฎหมาย บางครั้งก็อาศัยการชี้หน้าของเจ้าหน้าที่ของรัฐ อีกทั้งราษฎรส่วนใหญ่ขาดความรู้เรื่องคุณประโยชน์ของป่าชายเลน ในด้านการเพิ่มผลผลิตทรัพยากรสัตว์น้ำชายฝั่ง และการรักษาสมดุลย์ทางธรรมชาติ

แนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน

โดยที่ป่าชายเลนเป็นทรัพยากรที่สำคัญและให้ประโยชน์ทั้งในด้านป่าไม้ ประมงและรักษาสภาพแวดล้อมอื่น ๆ อย่างมาก แต่ในสถานการณ์ปัจจุบันป่าชายเลนถูกทำลายด้วยกิจกรรมต่าง ๆ อยู่เป็นประจำ นักวิทยาศาสตร์หลายสาขาที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรป่าชายเลนได้ศึกษาเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สามารถจะนำมาใช้เป็นแนวทางในการอนุรักษ์ และใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าชายเลนให้ได้ผลเต็มที่ตลอดไป และในขณะเดียวกันก็ไม่ทำลายระบบนิเวศน์อีกด้วย แนวทางในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนนั้น ควรมีการจัดการและพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนควบคู่ไปด้วย เพื่อคาดการณ์ปัญหาทางสังคมที่จะติดตามมา และเตรียมป้องกันและแก้ไขล่วงหน้า ซึ่งทัศนีย์ ฉันทาคติศย์ (ทัศนีย์ ฉันทาคติศย์, 2532) ได้รวบรวมและเสนอแนะไว้ว่า

1. ควรศึกษาผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคม ที่อาจจะเกิดขึ้นจากโครงการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรป่าชายเลน และการวางแผนจัดการทรัพยากรป่าชายเลนให้รอบคอบ นอกจากการศึกษาผลกระทบทางกายภาพ

และชีวภาพที่จะมีต่อสภาพแวดล้อม

2. ควรเร่งรัดให้การประสานงานระหว่างหน่วยงานของรัฐและองค์กรทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรป่าชายเลนทั้งหมด เพื่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกัน และให้มีการจัดการทรัพยากรบนพื้นฐานของประโยชน์ของกลุ่มสังคมทุกกลุ่ม

3. ควรมีการกำหนดเขตการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ซึ่งมีความเหมาะสมทางด้านเศรษฐกิจและสอดคล้องกับการอนุรักษ์ป่าชายเลน

4. ควรมีการศึกษาเพื่อปรับปรุงการจำแนก เขตการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าชายเลนในพื้นที่ที่มีปัญหาอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้เกิดการประสานประโยชน์ของทุกกลุ่มสังคมในท้องถิ่น และคำนึงถึงแหล่งทำกินของประชาชนส่วนใหญ่ในระยะยาว ตลอดจนผลประโยชน์ต่อระบบเศรษฐกิจและสังคมของประเทศโดยส่วนรวม

5. แม้ว่าการพัฒนาการเลี้ยงกุ้งกุลาดำให้อยู่ครบวงจร และ Intensive จะช่วยลดปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่าชายเลนเพิ่มขึ้นอีก แต่ผลประโยชน์ส่วนใหญ่จากการพัฒนาในรูปแบบนี้จะตกอยู่กับคนจำนวนไม่มาก ซึ่งมีความพร้อมในด้านทุนและเทคโนโลยี แต่กลุ่มผู้ทำการประมงชายฝั่งขนาดเล็กซึ่งเดิมอาศัยพื้นที่ป่าชายเลนในการจับสัตว์น้ำ ก็ยังคงได้รับความเดือดร้อนจากแหล่งทำกินและปริมาณสัตว์น้ำลดลง นอกจากนี้ น้ำเสียที่ปล่อยออกจากการเลี้ยงแบบใหม่ จะมีปริมาณมากกว่าและอาจนำความเดือดร้อนสู่กลุ่มผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำอื่น ๆ ในบริเวณใกล้เคียงได้

6. การสนับสนุนให้ประชาชนในท้องถิ่นร่วมในการอนุรักษ์ และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติของตนจะเป็นวิธีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ได้ผลดีที่สุด และสอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มสังคม แต่ต้องมีเงื่อนไขว่าประชาชนเหล่านั้นต้องได้ข่าวสารและความรู้ที่ถูกต้องเป็นพื้นฐานด้วย ซึ่งแนวคิดนี้สอดคล้องกับ คุณสนใจ หะวานนท์ หัวหน้าฝ่ายจัดการป่าชายเลน กองจัดการป่าไม้ กรมป่าไม้ ได้กล่าวเพิ่มเติมอีกในด้านของกฎหมายที่มีอยู่ว่ามีโทษสถานเบาเกินไปทำให้ผู้กระทำผิดไม่เกรงกลัว นอกจากนี้ความซื่อสัตย์ของเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานตามนโยบายหรือรักษากฎหมาย จะมีส่วนสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการ

ป้องกันและรักษา รวมทั้งดำเนินการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนต่อไป (บทสัมภาษณ์ คุณสนใจ หะวานนท์, 2535)

การดำเนินงานของรัฐในด้านการอนุรักษ์และป้องกันผลกระทบที่จะมีต่อทรัพยากรป่าชายเลนนั้น คณะรัฐมนตรี หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ได้พยายามหามาตรการที่เหมาะสมต่อคณะรัฐมนตรี เพื่อเป็นมติในการดำเนินการ ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้พิจารณาเห็นชอบและมีมติเกี่ยวกับแนวทางและผลการจำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดินป่าชายเลน เพื่อลดปัญหาการขัดแย้งและให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องถือปฏิบัติ ในมติเมื่อวันที่ 15 ธันวาคม 2530 รายละเอียดมีดังนี้

1. เขตอนุรักษ์ หมายถึง พื้นที่ป่าชายเลนที่ห้ามไม่ให้มีการเปลี่ยนแปลงใด ๆ นอกจากจะปล่อยให้ เป็นธรรมชาติเพื่อรักษาไว้ซึ่งสภาพแวดล้อม และระบบนิเวศน์ ได้แก่

- (1) พื้นที่แหล่งรักษาพันธุ์พืชและสัตว์น้ำที่มีค่าทางเศรษฐกิจ
- (2) พื้นที่แหล่งเพาะพันธุ์พืชและสัตว์น้ำ
- (3) พื้นที่ที่ง่ายต่อการถูกทำลายและการพังทลายของดิน
 - (3.1) หาดทรายและสันทราย
 - (3.2) หาดเลน เลนงอก และทรายงอก
 - (3.3) เกาะ ถ้ำ และแนวปะการัง
- (4) พื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ และโบราณคดี
- (5) สถานที่ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่น
- (6) เขตอุทยานแห่งชาติ เขตวนอุทยาน เขตแหล่งท่องเที่ยว เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และเขตห้ามล่า
- (7) พื้นที่ป่าสมควรสงวนไว้ เพื่อเป็นแนวป้องกันลม ป้องกันคลื่น และกระแสน้ำ
- (8) พื้นที่ป่าที่มีความเหมาะสมต่อการสงวนไว้ เพื่อเป็นสถานที่ศึกษาวิจัย

- (9) พื้นที่ป่าที่สมควรสงวนไว้ เพื่อรักษาสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศน์
- (10) พื้นที่ที่อยู่ห่างไม่น้อยกว่า 20 เมตร จากริมฝั่งแม่น้ำลำคลองธรรมชาติและไม่น้อยกว่า 75 ม. จากชายฝั่งทะเล

ทั่วประเทศมีเนื้อที่ประมาณ 426.78 ตารางกิโลเมตร
หรือประมาณ 266,737 ไร่

2. เขตเศรษฐกิจ มีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 3,297.70 ตารางกิโลเมตร หรือ ประมาณ 2,061,062 ไร่

2.1 เขตเศรษฐกิจ ก. หมายถึง พื้นที่ป่าชายเลนที่ยอมให้มีการใช้ประโยชน์เฉพาะกิจการด้านป่าไม้ เพื่อผลผลิตที่สม่ำเสมอตามหลักวิชาการป่าไม้ได้แก่

- (1) พื้นที่ป่าสัมปทาน และป่าโครงการ
- (2) พื้นที่ป่าชายเลนนอกเขตป่าสัมปทานที่เหมาะสมแก่การอนุรักษ์ไว้เพื่อเป็นป่าชุมชน
- (3) พื้นที่สวนป่าเพื่อผลผลิตด้านป่าไม้ของรัฐและเอกชน

ทั่วประเทศมีเนื้อที่ประมาณ 1,996.89 ตารางกิโลเมตร
หรือประมาณ 1,248,056 ไร่

2.2 เขตเศรษฐกิจ ข หมายถึง พื้นที่ป่าชายเลนที่ยอมให้มีการใช้ประโยชน์ที่ดินและการพัฒนาในด้านอื่น ๆ แต่ต้องคำนึงถึงผลดีและผลเสียทางด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่

- (1) พื้นที่เกษตรกรรม
 - (1.1) การกลั่นกรอง

- (1.2) การเลี้ยงสัตว์
- (1.3) การประมง
- (1.4) การทำนาเกลือ
- (2) พืชอุตสาหกรรม
 - (2.1) การทำเหมืองแร่
 - (2.2) การสร้างโรงงานอุตสาหกรรม
- (3) แหล่งชุมชน
- (4) แหล่งการค้า
- (5) ท่าเทียบเรือ
- (6) พืชอื่น ๆ

ทั่วประเทศมีเนื้อที่ประมาณ 1,300.81 ตารางกิโลเมตร
หรือประมาณ 813,006 ไร่

ที่มา : มติคณะรัฐมนตรี 15 ธันวาคม 2530

2. กระบวนการสื่อสาร

การสื่อสาร เป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตมนุษย์ มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่ต้องอาศัยการแลกเปลี่ยนความรู้ ข่าวสาร และประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ทั้งนี้เพื่อที่จะเข้าใจ จูงใจหรือมีอิทธิพลต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน การที่จะบรรลุความเข้าใจหรือจูงใจกันได้ก็ต้องอาศัยการสื่อสาร การสื่อสารเป็นเครื่องมือในการรวบรวมคนหลาย ๆ คนมาอยู่ร่วมกัน การสื่อสารจึงเปรียบเสมือนสายใยของสังคมที่ประสานหน่วยย่อยต่าง ๆ ของสังคมให้รวมเข้าไว้ด้วยกัน และเป็นส่วนประกอบที่แนบเนื่องกับกระบวนการสังคมอย่างต่อเนื่อง มีผู้ให้ความหมายของการสื่อสารไว้ต่าง ๆ กันเช่น อริสโตเติล (Aristotle) ได้ให้คำจำกัดความของการศึกษาวิชาวาทศิลป์ (Rhetoric) หรือการสื่อสาร (Communication) ว่าคือ การแสวงหา "วิธีการชักจูงใจที่พึงมีอยู่ทุกรูปแบบ"

คาร์ไล โฮฟแลนด์ (Calli. Hovland) และคณะเห็นว่า "การสื่อสาร คือ กระบวนการที่บุคคลหนึ่ง (ผู้ส่งสาร) ส่งสิ่งเร้า (โดยปกติเป็นภาษาพูดหรือภาษาเขียน) เพื่อเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลอื่น ๆ (ผู้รับสาร) วิลเบอร์ ชแรมม์ (Wilbur Schramm) กล่าวว่า การสื่อสารคือการมีความเข้าใจร่วมกันต่อเครื่องหมายที่แสดงข่าวสาร

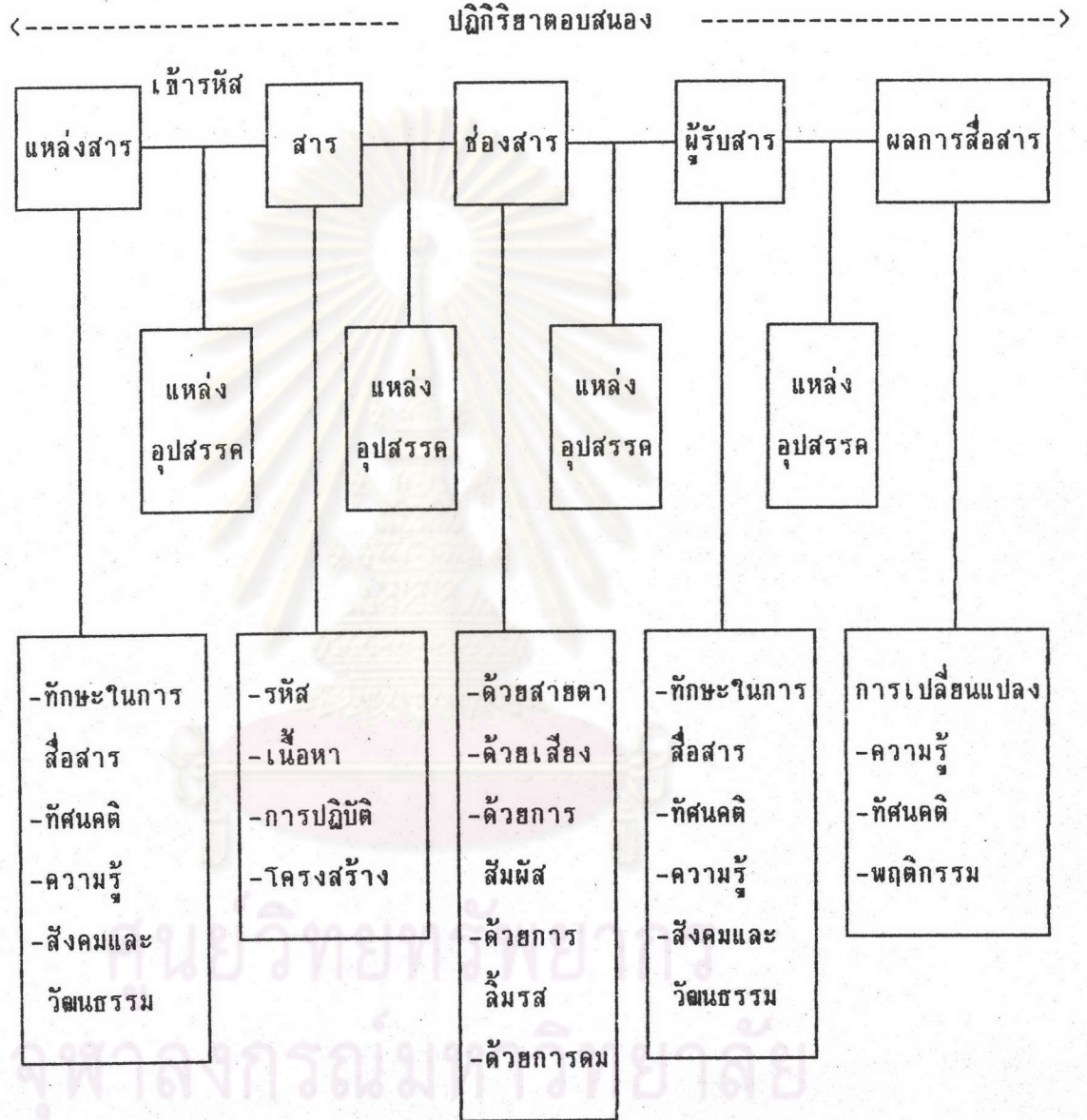
ฮาโรลด์ ดี ลาสเวลล์ (Harold D. Lasswell ,1966) อธิบายความหมายของการสื่อสารโดยแยกองค์ประกอบต่าง ๆ ของการสื่อสาร อยู่ในรูปประโยคคำถามที่ว่า "ใครบอกอะไร แก่ใคร โดยช่องทางไหนและมีผลอย่างไร" (Who says what, To whom, In which channels, With what effect)

ส่วนคำนิยามการสื่อสารที่น่าสนใจ และสามารถอธิบายการศึกษาครั้งนี้อย่างกว้างๆ ได้ก็คือคำนิยามของเอฟเวอเรทท์ เอ็ม โรเจอร์ (Rogers ,1973) ที่ว่าการสื่อสารคือ กระบวนการที่ความคิดข่าวสารถูกส่งจากแหล่งสารไปยังผู้รับสาร ด้วยเจตนาจะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมบางประการของผู้รับสาร โดยที่ผลของการสื่อสารทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง 3 ประการ คือ การเปลี่ยนแปลงความรู้ (knowledge) ทศนคติ (attitude) และพฤติกรรมของผู้รับสาร (practice)

การสื่อสารมีลักษณะเป็นกระบวนการคือ จะมีลักษณะของการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงต่อเนื่องอยู่ตลอดเวลา ไม่มีจุดเริ่มต้นและสิ้นสุด ไม่มีการหยุดนิ่ง จะต้องมีส่วนบางอย่างเกิดขึ้นก่อนและหลังกระบวนการอยู่เสมอ องค์ประกอบแต่ละองค์ประกอบของการสื่อสารมีความเกี่ยวข้องและมีผลกระทบซึ่งกันและกัน

องค์ประกอบของการสื่อสาร เบอร์โล (Berlo,1960) พบว่าประกอบด้วย แหล่งสาร (Source) สาร (Message) ช่องสาร (Channel) ผู้รับสาร (Receiver) กระบวนการสื่อสารเป็นลักษณะเส้นตรง (Linear) คือ จากผู้ส่งไปยังผู้รับสารทางเดียว แต่ในกระบวนการของการสื่อสารจริง ๆ นอกจากจะมีผล (Effect) ของการสื่อสารแล้ว การสื่อสารยังมีผลที่เกิดขึ้นจากกระบวนการสื่อสารของผู้รับสารด้วย (Feedback)

แบบจำลอง (Model) ของการสื่อสารที่ประกอบด้วยองค์ประกอบทั้ง 6 ประการ (Rogers & Shoemaker ; Berlo ; Shannon & Weaver อ้างใน เสถียร เขยประทับ, 2525) จะมีลักษณะดังนี้

1. แหล่งสาร (Source) คือ บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ต้องการจะทำการสื่อสารความคิด ความรู้สึก ความต้องการ ข่าวสารและวัตถุประสงค์ของตน โดยการพูด เขียน หรือแสดงกิริยาท่าทางให้บุคคลอื่นหรือกลุ่มบุคคลอื่นทราบ

ปัจจัยที่สำคัญอย่างน้อย 4 ประการที่กำหนดประสิทธิผลมากน้อยของผู้ส่งสาร ได้แก่ ทักษะในการสื่อสาร (communication skill) ทศนคติ (attitudes) ความรู้ (knowledge) ระบบสังคม (social system) วัฒนธรรม (culture) ปัจจัยเหล่านี้จะพบมากในสื่อบุคคล เพื่อใช้ในการโน้มน้าวใจผู้รับสาร เช่น เจ้าหน้าที่ของหน่วยราชการ กำนัน-ผู้ใหญ่บ้าน

2. สาร (Message) คือ ผลผลิตของผู้ส่งสารที่ถ่ายทอดความคิด ความรู้สึก ความต้องการ ข่าวสาร และวัตถุประสงค์ของตนที่ปรากฏออกมา (actual physical product of the source) ในรูปของรหัส (code) เช่น คำพูดที่เราพูด สิ่งที่เราเขียน กิริยาท่าทาง ข่าว และข้อความ

ปัจจัยสำคัญของสารประกอบด้วยรหัส (code) เนื้อหา (content) การจัดเสนอ (treatment) ทั้ง 3 ประการนั้นจะประกอบด้วย ส่วนประกอบ (elements) และโครงสร้าง (structure)

3. สื่อ (Channel) คือ สิ่งที่ขนส่งสาร (A carrier of messages) หรือสิ่งที่นำหรือถ่ายทอดสารของผู้ส่งสารให้ปรากฏ เป็นคลื่นแสง คลื่นเสียง หรือสื่อในการสื่อสาร หรือในลักษณะประสามสัมพันธ์ทั้งห้า คือ การเห็น การได้ยิน การสัมผัส การดมกลิ่น การลิ้มรส

4. ผู้รับสาร (Receiver) คือ บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่รับสารของผู้ส่งสาร ผู้รับสารอาจเป็น คน ๆ เดียว หรือหลายคน สถาบัน องค์กร บริษัท ปัจจัยสำคัญของผู้รับสารได้แก่ ทักษะในการสื่อสาร (communication skill) ทศนคติ (attitudes) ความรู้ (knowledge) ระบบสังคม (social system) วัฒนธรรม (culture) ในงานวิจัยครั้งนี้ผู้รับสารได้แก่ ประชาชนในเขต ตำบลคลองขุด และ ตำบลตะกาดเง้า อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี

5. ผลของการสื่อสาร (Effect) ผลที่เกิดจากการสื่อสารอาจเป็น

ไปได้ทั้งผลในทางลบจนถึงผลในทางบวก หรืออาจเป็นผลในระยะสั้น หรือระยะยาวก็ได้ เช่น การเปลี่ยนแปลงในด้านความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมของผู้รับสาร

6. การส่งสารกลับหรือปฏิกิริยาตอบสนอง (Feedback) คือปฏิกิริยา (Reaction) ของผู้รับสารที่แสดงตอบสนองสารของแหล่งสารในกระบวนการสื่อสารแบบสองทางจะมีลักษณะตอบโต้กัน ดังนั้นบุคคลหรือองค์การจึงเป็นทั้งแหล่งสารและผู้รับสารในเวลาเดียวกัน การสื่อสารกลับทำให้ผู้ส่งสารทราบผลของการสื่อสารว่าบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่เพียงใด และสามารถควบคุมพฤติกรรมการสื่อสารในเวลาต่อมาของผู้ส่งสาร

จากแผนภาพ ในการสื่อสารทุกครั้งต้องมีแหล่งสาร แหล่งสารจะเอาสารเข้ารหัส (encode) เพื่อส่งไปตามช่องทางถึงผู้รับสาร และก่อนที่ผู้รับสารจะเข้าใจก็ต้องมีการถอดรหัส (decode) ที่ผู้ส่งสารส่งมาให้ กลายเป็นสารเสียก่อนจึงจะเข้าใจสารนี้ได้ ในกระบวนการสื่อสารทุกขั้นตอนจะมีแหล่งอุปสรรคต่างๆ (noise source) ที่ทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพน้อยลงหรือไม่บรรลุเป้าหมาย

การเปิดรับข่าวสาร (Media Exposure)

ข่าวสารเป็นปัจจัยสำคัญที่ใช้ประกอบการตัดสินใจในกิจกรรมต่างๆ ของบุคคล ความต้องการข่าวสารจะเพิ่มมากขึ้น เมื่อบุคคลต้องการข้อมูล หรือไม่แน่ใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง บุคคลจะไม่รับข่าวสารทุกอย่างที่ผ่านเข้ามาสู่ตนทั้งหมด แต่จะเลือกรับรู้เพียงบางส่วนของสิ่งเร้าที่คิดว่ามีประโยชน์ต่อตน แรงผลักดันที่ทำให้บุคคลหนึ่งได้มีการเลือกรับสื่อั้น เกิดจากคุณลักษณะพื้นฐานของผู้รับสารในด้านต่างๆ ได้แก่

1. องค์ประกอบด้านจิตใจ เช่น กระบวนการเลือกรับข่าวสาร การเลือกรับรู้ทัศนคติและประสบการณ์
2. องค์ประกอบทางสังคม สภาพแวดล้อม เช่น ครอบครัว สถาบันทางการศึกษา วัฒนธรรมประเพณี และลักษณะทางประชากร เช่น อายุ เพศ ภูมิฐานะ การศึกษา และสถานภาพทางสังคม

นอกจากนี้บุคคลแต่ละคนยังจะมีขั้นตอนและกระบวนการในการเลือกรับข่าวสารที่แตกต่างกันไป เคลปเปอร์ (Klapper ,1960) กล่าวถึง ทฤษฎีทางการสื่อสาร เกี่ยวกับกระบวนการในการเลือกรับข่าวสาร (selectivity process) ว่ามีขั้นตอนต่าง ๆ คือการเลือกเปิดรับ (selective exposure) โดยบุคคลจะเลือกเปิดรับสื่อและข่าวสารจากแหล่งสารต่าง ๆ ตามความสนใจและความต้องการ เพื่อนำมาใช้แก้ปัญหาหรือสนองความต้องการของตน การเลือกให้ความสนใจ (selective attention) หมายถึง บุคคลจะเลือกให้ความสนใจเฉพาะข่าวสารที่สอดคล้องกับทัศนคติ และความเชื่อดั้งเดิมของตน การเลือกรับรู้ (selective perception) หมายถึง บุคคลจะเลือกรับรู้หรือเลือกตีความข่าวสารที่ได้รับไปในทางที่สอดคล้องกับทัศนคติและประสบการณ์เดิมของตน การเลือกจดจำ (selective retention) หลังจากบุคคลเลือกรับรู้แล้ว ยังเลือกจดจำเนื้อหาสาระของสารในส่วนที่ต้องการจำ เข้าไปเก็บไว้เป็นประสบการณ์เพื่อนำไปใช้ในโอกาสต่อไป และจะพยายามลืมในส่วนที่ต้องการจะลืมอีกด้วย

ขั้นตอนในการรับข่าวสารนี้ วิลเบอร์ ชรามม์ (Schramm ,1973) อธิบายว่า ข่าวสารที่เข้าถึงความสนใจของผู้รับสารมีแนวโน้มที่จะทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพมากขึ้น

สำหรับเหตุผลในการที่มนุษย์เลือกสนใจหรือตั้งใจรับข่าวสารอย่างไรจากสื่อใดนั้น นักวิชาการหลายท่านมีความเห็นสอดคล้องกันดังนี้

ไฟร์ดสัน (Friedson) ไรเลย์ (Riley) และฟลาวเวอร์แมน (Flowerman) มีความเห็นว่า แรงจูงใจที่ต้องการเป็นที่ยอมรับของสมาชิกภายในสังคมจะเป็นสิ่งที่ช่วยกำหนดความสนใจการเปิดรับข่าวสารจากสื่อต่าง ๆ ก็เพื่อสนองความต้องการของตน ปรากฎการณ์นี้เมอร์ตัน (Merton) ไรท์ (Wright) และวอปเลส (Waples) เรียกว่า "พฤติกรรมในการแสวงหาข่าวสาร" นักวิชาการเหล่านี้มีความเห็นตรงกันว่าผู้รับข่าวสารจะเลือกรับข่าวสารจากสื่อใดนั้น ย่อมเป็นไปตามบทบาท และสถานภาพในสังคมของผู้รับสารและเหตุผลในการรับสาร ก็เพื่อนำไปเป็นหัวข้อในการสนทนา ซึ่งจะทำให้ผู้รับสารรู้สึกว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

ชาร์ล เค อัทคิน (Atkin, 1973) กล่าวว่าบุคคลที่เปิดรับข่าวสารมาก ย่อมมีหูตากว้างไกล มีความรู้ ความเข้าใจในสภาพแวดล้อมและเป็นคนที่ทันสมัย ทันทเหตุการณ์กว่าบุคคลที่เปิดรับข่าวน้อย

ทฤษฎีเกี่ยวกับประสิทธิภาพของสื่อมวลชนและสื่อบุคคล

ในบรรดาองค์ประกอบที่สำคัญ 5 ประการของการสื่อสาร (Berlo, 1960) ซึ่งได้แก่ ผู้ส่งสาร (source) สาร (message) ช่องสาร (channel) ผู้รับสาร (receiver) และผล (effect) นั้น จะเห็นว่าช่องสารมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ในการที่จะเป็นตัวกำหนดความสำเร็จของการสื่อสารที่จะทำให้ผู้รับสารเกิดความรู้ ความเข้าใจ มีทัศนคติ และพฤติกรรมไปในแนวทางที่ผู้ส่งสารต้องการ

นักวิจัยแบ่งช่องสารออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ 2 ประเภท คือ ช่องสารที่เป็นสื่อมวลชน (mass media channels) หรือช่องสารที่เป็นสื่อระหว่างบุคคล (interpersonal channels) และช่องสารที่มาจากแหล่งภายนอก หรือช่องสารที่มาจากแหล่งภายในของระบบสังคม (อ้างในเสถียร เศษประทีป, 2528)

ช่องสารที่มาจากแหล่งภายนอก และช่องสารที่มาจากแหล่งภายในของระบบสังคม อาจเป็นช่องสารที่เป็นสื่อมวลชนหรือช่องสารที่เป็นสื่อระหว่างบุคคลก็ได้ เพราะฉะนั้นเราจะพิจารณาลักษณะของช่องสารที่เป็นสื่อมวลชนและสื่อระหว่างบุคคลดังต่อไปนี้

1. ช่องสารที่เป็นสื่อมวลชน (mass media channels) คือการถ่ายทอดข่าวสารโดยการผ่านสื่อมวลชนทั้งหมด ผู้ส่งสารอาจเป็นคน ๆ เดียวหรือกลุ่มบุคคล สามารถส่งข่าวสารไปยังผู้รับสารจำนวนมากและอยู่กันอย่างกระจัดกระจายได้อย่างรวดเร็ว ในเวลาเดียวกัน สารนั้นมีลักษณะไม่ยั่งยืนสามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติที่ไม่พึงปรารถนา สื่อมวลชนมีหน้าที่สำคัญในสังคม 4 ประการ แฮโรลด์ ดี ลาสเวลล์ (Harold D. Lasswell) วิลเบอร์ ชรัมม์ (Wilbur Schramm) และชาร์ล อาร์ ไรท์ (Charles R. Wright)

(อ้างในประมะ สตะเวทิน, 2533) คือ

- 1.1 สอดส่องระวังระไวเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม (surveillance of the environment)
 - 1.2 ประสานส่วนต่าง ๆ ในสังคมเพื่อแสดงปฏิกิริยาตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อม (correlation of the part of society in responding to the environment)
 - 1.3 ถ่ายทอดมรดกทางสังคมจากรุ่นหนึ่งไปยังรุ่นหลัง ๆ (transmission of the social heritage from one generation to the next)
 - 1.4 หน้าที่ในการให้ความบันเทิง (entertainment)
- หน้าที่ทั้ง 4 ประการข้างต้นเป็นหน้าที่ที่สถาบันสื่อมวลชนทั้งหลายปฏิบัติในสังคม

อิทธิพลของสื่อมวลชน (อ้างในประมะ สตะเวทิน, 2533)

สื่อมวลชน เป็นเพียงสถาบันหนึ่งเท่านั้นจากสถาบันสังคมอื่น ๆ อีกมากมาย ซึ่งแต่ละสถาบันล้วนแต่มีอิทธิพลต่อทัศนคติและพฤติกรรมของคนทั้งสิ้น ดังนั้นอิทธิพลที่สื่อมวลชนมีต่อสังคมและประชาชน จึงเป็นอิทธิพลที่มีเงื่อนไขและขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ได้มีผู้ทำการวิจัยเกี่ยวกับอิทธิพลของสื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ ที่มีต่อทัศนคติและพฤติกรรมด้านต่าง ๆ ของประชาชน พบว่า สื่อมวลชนไม่มีอิทธิพลโดยตรงต่อประชาชน และอิทธิพลที่พียงมีนั้นเป็นแต่เพียงผู้สนับสนุนความคิดเห็น ที่ทัศนคติ ที่ทำที่ดั้งเดิมเท่านั้น การเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากสื่อมวลชน จะเกิดขึ้นต่อเมื่อบุคคลมีความโน้มเอียงที่จะเปลี่ยนแปลงอยู่ก่อนแล้ว สื่อมวลชนจึงทำหน้าที่เป็นเพียงผู้เสนอหนทางในการเปลี่ยนทัศนคติ และพฤติกรรมเท่านั้น การสร้างทัศนคติและค่านิยมใหม่ให้เกิดขึ้นแก่ประชาชน จะเกิดได้ในกรณีที่บุคคลไม่เคยมีความรู้หรือประสบการณ์เกี่ยวกับสิ่งนั้นมาก่อน แต่เป็นในลักษณะสะสมมิใช่อิทธิพลที่ก่อให้เกิดได้ทันทีทันใดหรือในระยะเวลานั้น

แม้ว่าสื่อมวลชนจะมีความสำคัญมากในการให้ความรู้แก่บุคคลต่าง ๆ แต่ประเทศด้อยพัฒนาพบว่า มีระดับการใช้สื่อมวลชนต่ำ อาจเป็นเพราะเหตุผล

ดังต่อไปนี้ (อ้างในเสถียร เขยประทับ, 2528)

1. มีสื่อมวลชนเข้าถึงประชาชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกร
น้อย
2. มีระดับการศึกษา ระดับการอ่านออกเขียนได้ต่ำ
3. สารที่อยู่ในสื่อมวลชนไม่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของประชาชน

จึงกล่าวได้ว่า สื่อมวลชนในประเทศด้อยพัฒนาจะมีบทบาทน้อยกว่า
สื่อบุคคลจากภายนอกระบบสังคม ในชั้นความรู้และกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับ
นวัตกรรม

สื่อมวลชนที่ศึกษาในงานวิจัยครั้งนี้ ได้แก่วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์
และนิตยสาร

2. ช่องทางการสื่อสารระหว่างบุคคล (interpersonal channels) คือการถ่ายทอดข่าวสารระหว่างบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป หรือเป็น
การสื่อสารระหว่างบุคคลในกลุ่มเล็ก ๆ ก็ได้ ทั้งนี้มีข้อแม้ว่าบุคคลในกลุ่มทุกคน
สามารถร่วมมือมีบทบาทเป็นทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร ลักษณะการแลกเปลี่ยนข่าว
สารระหว่างบุคคล 2 ฝ่าย มี 2 ลักษณะคือ (บุษบา สุทธิกร, 2535)

2.1 การสื่อสารซึ่งหน้า (face-to-face communication)
ทั้งผู้ส่งและผู้รับเห็นหน้ากัน และมีปฏิริยาป้อนกลับเข้ามาในกระบวนการสื่อสาร
ได้ทันที

2.2 การสื่อสารแบบผ่านสื่อ (interpose communication)
เป็นการสื่อสารโดยอาศัยสื่อที่มีช่องทางให้ส่งหรือรับข่าวสารได้ไม่เกินครั้งละ 2
คน เช่น การพูดโทรศัพท์ การเขียนจดหมายส่วนตัวถึงกันและกัน เป็นต้น ช่อง
ทางการสื่อสารระหว่างบุคคลทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนข่าวสารแบบสองทาง ทำ
ให้คู่สารทั้งสองสามารถปรับการสื่อสารให้มีประสิทธิภาพ มีระดับของปฏิริยา
ตอบสนองสูง สามารถลดอุปสรรคของการสื่อสารที่เกิดจากการเลือกรับสาร
(selective exposure) การเลือกแปลความหรือตีความสาร (selective
perception) และการเลือกจำสาร (selective retention) ได้ อีกทั้ง
สามารถจูงใจบุคคลให้เปลี่ยนแปลงทัศนคติที่ฝังรากลึกได้ สื่อบุคคลที่ศึกษาใน
ครั้งนี้ ได้แก่ เจ้าหน้าที่ของทางราชการ ผู้นำความคิดในท้องถิ่น เช่น กำนัน

ผู้ใหญ่บ้าน พระ ครู

ปัจจัยกำหนดความดึงดูดในการสื่อสารระหว่างบุคคล (interpersonal attraction)

จากการศึกษาวิจัยพบว่า คนส่วนใหญ่จะทำการสื่อสารระหว่างบุคคลกับคนอื่น ๆ มากน้อยเพียงใดขึ้นกับปัจจัยสำคัญ 5 ประการ คือ (บุษบา สุธีกร, 2535)

1. ลักษณะดึงดูดใจของคู่สื่อสาร (attractiveness) หมายถึง ลักษณะดึงดูดใจในรูปร่างหน้าตา ความดึงดูดใจในบุคลิกภาพ
2. ความใกล้ชิดของคู่สื่อสาร (proximity) มนุษย์มีธรรมชาติที่จะสื่อสารกับคนใกล้ชิด ทั้งนี้เนื่องมาจากความใกล้ชิดทำให้บุคคลเกิดปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันได้มากขึ้น รู้จักกันมากขึ้น
3. การให้แรงเสริมแก่คู่สื่อสาร (reinforcement) บุคคลมีแนวโน้มที่จะสื่อสารกับคนที่ให้สิ่งที่ทำให้ตนพอใจ เพราะนั่นคือแรงเสริมแก่ตน
4. ความคล้ายคลึงกันของคู่สื่อสาร (similarity) บุคคลมักชอบพูดคุยสื่อสารกับคนที่มีลักษณะคล้าย ๆ กันกับตนเช่น ความคล้ายคลึงทางกายภาพ และคล้ายคลึงทางจิตใจ
5. การเสริมความแตกต่างของคู่สื่อสาร (complementarity) บางครั้งในบางสถานการณ์คนเราก็ชอบสื่อสารกับคนที่มีลักษณะแตกต่างไปจากตนเอง ทั้งนี้เพราะสิ่งที่ต่างออกไปจากตนนั้นได้สนองตอบความต้องการของตน เป็นส่วนทำให้ตนเองสมบูรณ์ขึ้น

ความสำคัญของการสื่อสารระหว่างบุคคล (บุษบา สุธีกร, 2535)

1. การสื่อสารระหว่างบุคคลช่วยทำให้คู่สื่อสารเกิดความสัมพันธ์ที่ติดต่อกัน เป็นสื่อกลางในการประสานความสัมพันธ์ของบุคคลสองฝ่ายเข้าด้วยกัน
2. การสื่อสารระหว่างบุคคลช่วยให้คู่สื่อสารเป็นที่ยอมรับนับถือซึ่งกันและกัน

3. การสื่อสารระหว่างบุคคลทำให้เกิดความเข้าใจไว้ใจซึ่งกันและกัน
4. การสื่อสารระหว่างบุคคลนำมาใช้ในการขอความช่วยเหลือความร่วมมือเป็นส่วนรวมในหมู่คณะได้
5. การสื่อสารระหว่างบุคคลใช้ในการวินิจฉัยสั่งการ ประสานงาน และควบคุมงาน
6. การสื่อสารระหว่างบุคคลใช้ในการโน้มน้าวใจให้เกิดความสามัคคีและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ในหมู่คณะ

สำหรับประสิทธิภาพของสื่อมวลชนและสื่อบุคคลนั้น นักวิชาการทางการสื่อสารส่วนใหญ่เห็นพ้องต้องกันว่า สื่อมวลชนจะมีประสิทธิภาพมากกว่าสื่อบุคคลในการให้ข่าวสารแก่คนจำนวนมาก เพื่อก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างถูกต้อง ส่วนสื่อบุคคลจะมีประสิทธิภาพมากกว่าในการชักจูงให้บุคคลมีทัศนคติต่อเรื่องนั้น ๆ ตามแนวที่มุ่งหวัง

โรเจอร์ส (Rogers) ได้กล่าวเปรียบเทียบประสิทธิภาพของสื่อมวลชนและสื่อบุคคลจากผลการวิจัยต่าง ๆ พบว่าสื่อมวลชนสามารถเปลี่ยนแปลงการรับรู้ซึ่งหมายถึงการเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่การสื่อสารระหว่างบุคคลนั้นมีประสิทธิภาพมากกว่าเมื่อวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสารอยู่ที่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ เพราะข่าวสารที่ถ่ายทอดออกจากสื่อมวลชนเพียงอย่างเดียวไม่สามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติที่ฝังแน่น หรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้ (Rogers, 1978) ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของ เบตติงเฮาส์ (Erwin P. Bettinghaus) ที่ว่า สื่อมวลชนเป็นเพียงตัวเสริมความเชื่อถือและทัศนคติที่อยู่แต่เดิมให้ฝังแน่น มากกว่าจะเปลี่ยนแปลงทัศนคติอย่างสิ้นเชิง แต่อาจเปลี่ยนแปลงการรับรู้ได้บ้างในขอบเขตจำกัดของประสบการณ์ ฉะนั้น สื่อมวลชนจึงเป็นเพียงแหล่งความคิดและเป็นผู้วางแนวทางในการเปลี่ยนแปลงเท่านั้น กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างมนุษย์นั้นเป็นผลจากการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลแบบเห็นหน้าเห็นตากันทั้งสิ้น (Bettinghaus, 1968)

แคทซ์ (Katz) กับลาซาสเฟลด์ (Lazarsfeld) ก็เห็นพ้องต้องกันว่า การสื่อสารระหว่างบุคคลมีผลต่อการทำให้ผู้รับสารยอมรับที่จะเปลี่ยนแปลง

ทัศนคติและยอมรับ ที่จะให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ มากที่สุด ฉะนั้นสื่อบุคคลจึงมีความสำคัญมากกว่าสื่อมวลชนในชั้นจูงใจ ส่วนสื่อมวลชนจะมีความสำคัญว่าในชั้นของการให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง และอาจมีผลบ้าง ในการสร้างทัศนคติในเรื่องที่บุคคลยังไม่เคยรับรู้มาก่อน (Katz and Lazarsfeld ,1955)

สำหรับปัจจัยที่ทำให้การติดต่อสื่อสารโดยผ่านสื่อบุคคล ที่มีประสิทธิภาพในการเปลี่ยนทัศนคติของบุคคล มากกว่าการติดต่อสื่อสารโดยผ่านสื่อมวลชน ตามแนวความคิดของ ลาซาร์สเฟลด์ (Lazarsfeld) และคณะมี 5 ประการ คือ (Lazarsfeld and Mengel ,1968)

1. การติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล สามารถจัดการเลือกรับสารของผู้ฟังได้ เนื่องจากการหลีกเลี่ยงการสนทนาหรือรับฟังเป็นไปได้ยากกว่าการรับข่าวสารจากสื่อมวลชน โดยในการรับข่าวสารจากสื่อมวลชนนั้น ผู้รับสารอาจหลีกเลี่ยงไม่รับฟังเนื้อหาที่ขัดแย้งกับทัศนคติ และความเชื่อของตน หรือเรื่องที่ตนไม่สนใจได้ง่าย

2. การติดต่อสื่อสารอยู่ต่อหน้าเปิดโอกาสให้ผู้ส่งสารสามารถปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงเนื้อหาที่ใช้สนทนากันได้ในเวลาอันรวดเร็ว ถ้าหากเนื้อหาที่สนทนานั้นได้รับการต่อต้านจากคู่สนทนา

3. การติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลนั้น จะมีลักษณะง่าย ๆ เป็นกันเอง จึงง่ายต่อการชักจูงใจให้คล้อยตาม

4. ผู้รับสารส่วนใหญ่มักจะเชื่อถือในข้อตัดสินใจ และความคิดเห็นของผู้ที่เขารู้จักและนับถือ มากกว่าบุคคลที่เขาไม่เคยรู้จักมาก่อนแล้วมาติดต่อสื่อสารด้วย

นอกจากนี้ทฤษฎีการสื่อสารแบบหลายขั้นตอน (multi-step flow of communication) ยังได้กล่าวไว้ว่า ข่าวสารส่วนใหญ่ที่เผยแพร่จากสื่อมวลชนไปยังประชาชน เป้าหมายนั้นมักจะผ่านผู้นำความคิดเห็น (opinion leader) หรือผู้ที่เข้าถึงสื่อมากกว่าเสียก่อนแล้วบุคคลเหล่านี้จึงจะนำเอาข่าวสารข้อมูลที่ได้รับไปเผยแพร่แก่ประชาชนเป้าหมายคนอื่นต่อ ๆ ไป ซึ่งในการถ่ายทอดข่าวสารแต่ละครั้งผู้ถ่ายทอดมักจะสอดแทรกทัศนคติหรือความคิดเห็นของ

ตกลงไป ทำให้ผู้รับสารคนท้าย ๆ ได้รับข่าวสารที่มีทัศนคติของคู่สนทนาแทรกมา ด้วย ซึ่งมีผลไม่น้อยที่จะทำให้ผู้รับสารคล้อยตาม (Katz, 1955)

การเปรียบเทียบระหว่างช่องสารภายนอก และช่องสารภายในระบบสังคม

ช่องสารนั้นมีลักษณะสากลและลักษณะท้องถิ่นเหมือนบุคคลทั่วไป ช่องสารภายนอก คือ ช่องสารที่มาจากภายนอกระบบสังคม ส่วนช่องสารภายในคือ ช่องสารที่นำนวัตกรรมไปสู่กลุ่มเป้าหมายจากภายในระบบสังคม ช่องสารสื่อระหว่างบุคคลอาจเป็นช่องสารภายในหรือช่องสารจากภายนอกระบบสังคมก็ได้ เช่น เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานต่าง ๆ จากภายในระบบสังคม เช่น ผู้ใหญ่บ้าน เพื่อนบ้าน เครือญาติ แต่ช่องสารสื่อมวลชนส่วนใหญ่จะเป็นช่องสารภายนอก เช่น การเปิดรับข่าวสารต่าง ๆ จากวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร

โรเจอร์ส (Rogers) เปรียบเทียบระหว่างประสิทธิภาพของช่องสารภายนอกและช่องสารภายในระบบสังคม โดยพิจารณาตามขั้นต่าง ๆ ของกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม ได้ข้อสรุปว่า ช่องสารภายนอกมีความสำคัญมากกว่าในขั้นความรู้ ส่วนช่องสารภายในมีความสำคัญมากกว่าในขั้นจูงใจ ในกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม

การโน้มน้าวใจเพื่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรม

การโน้มน้าวใจ เป็นกระบวนการสื่อสารประเภทหนึ่งโดยผู้ส่งสารมีความตั้งใจจะมีอิทธิพลเหนือผู้รับสาร หรือต้องการการตอบสนองโดยการเปลี่ยนแปลงความเชื่อ ค่านิยม หรือทัศนคติหรือเกิดอิทธิพลต่อการรับรู้ อารมณ์ ความรู้สึก ตลอดจนพฤติกรรมในผู้รับสารในการโน้มน้าวใจนั้นผู้ส่งสารจะคำนึงถึงการกำหนดทางเลือกให้แก่ผู้ที่เราต้องการจะโน้มน้าวใจ และพยายามที่จะมีอิทธิพลเหนือทางเลือกนั้น

องค์ประกอบหลักในการสื่อสารโน้มน้าวใจ นอกจากจะมีผู้จูงใจ หรือผู้ส่งสาร ตัวสาร ช่องทางในการส่งสาร และตัวผู้รับสารเองแล้ว ยังมีองค์ประกอบอื่นที่สำคัญต้องพิจารณาอีก คือ ความเชื่อถือได้ (credibility)

อำนาจในสังคม (social power) บทบาททางสังคม (societal role) ความสัมพันธ์ที่มีต่อผู้รับสาร (relationship to the receiver) อายุ เพศ และอาชีพ (age, sex and occupation) (วิชฌ์ สุวรรณเพิ่ม, 2525) ผลของการโน้มน้าวใจ จะสามารถสังเกตได้ว่า จะเกี่ยวข้องกับทัศนคติ เมื่อมีการตอบสนองการโน้มน้าวใจสามารถแยกได้เป็นการเปลี่ยนแปลงความรู้ และจิตสำนึก (cognition) การเปลี่ยนแปลงอารมณ์และความรู้สึก (affection) และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม (behavior) คอลลี ไฮเฟแลนด์ (Calli Hoveland, 1960)

นักจิตวิทยาสังคมได้ให้คำนิยามของทัศนคติแตกต่างกันออกไป เช่น แคทซ์ และ สก็อตแลนด์ (Katz และ Scotland, 1958)

กล่าวว่า ทัศนคติประกอบด้วยส่วนประกอบพื้นฐาน 3 ประการ คือ

1. ส่วนประกอบทางการรู้ ใจกรเข้าใจ
2. ส่วนประกอบทางอารมณ์
3. ส่วนประกอบทางพฤติกรรม

ทัศนคติของบุคคลสามารถถูกทำให้เปลี่ยนแปลงได้หลายวิธี อาจจะทำได้โดยที่บุคคลได้รับข่าวสารต่าง ๆ ข่าวสารนี้ อาจมาจากบุคคลหรือมาจากอุปกรณ์สื่อมวลชนต่าง ๆ ซึ่งสามารถโน้มน้าวใจให้ผู้รับสารเกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติด้านความรู้ ความเข้าใจ (cognition) การเปลี่ยนแปลงในด้านอารมณ์ ความรู้สึก (affect) และการเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรม (behavioral)

การเปลี่ยนแปลงความรู้ ความเข้าใจ (cognition) หมายถึง ความคิดรวบยอด ความเชื่อที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง คุณค่าที่ให้ต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง และโลกทรรศน์รอบตัวเราเกิดการเปลี่ยนแปลงในความรู้และจิตสำนึก แสดงออกให้เห็นทางวาจา เมื่อได้รับฟังสารแล้ว แต่บางครั้งอาจไม่เกิดขึ้นทันที

การเปลี่ยนแปลงอารมณ์ความรู้สึก (affect) หมายถึง อารมณ์ ความรู้สึก การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจะแสดงออกได้โดยกิริยาอาการต่าง ๆ รวมทั้งทางวาจาของผู้รับสารเอง

การเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรม (behavioral) เป็นการเปลี่ยนแปลงการกระทำที่สามารถสังเกตเห็นได้ และเป็นลักษณะต่อเนื่องจากการที่ผู้รับ

สารเปลี่ยนความรู้ หรือการรับรู้แล้ว

แมคกาย (Mcguire, 1969) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน คือ การเอาใจใส่ (attention) ความเข้าใจ (com-prehension) การมีสิ่งใหม่เกิดขึ้น (yielding) การเก็บเอาไว้ (retention) และการกระทำ (action) และกล่าวว่า ถ้ากระบวนการสื่อความหมายหรือการติดต่อทางด้านข่าวสารทำให้ผู้รับเกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติแล้ว จะทำให้เกิดการใส่ใจ ความเข้าใจ การมีสิ่งใหม่เกิดขึ้น การเก็บเอาไว้ และการกระทำ ส่วนการที่ผู้รับสารจะเกิดขึ้นตอนเหล่านี้หรือไม่ขึ้นอยู่กับความสามารถทางสติปัญญา ฐานะทางเศรษฐกิจการศึกษาและอื่น ๆ

เมลวิน แอล เดอเฟลอร์ (Melvin L. De Fleur, 1970) ได้รวบรวมแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับอิทธิพลของสื่อ ต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลในทฤษฎีสื่อสารมวลชน โดยการพิจารณาปัจจัยต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเป็นตัวแปรแทรก (intervening variables) ระหว่างสื่อเน้นตัวกระตุ้น (stimulus) กับพฤติกรรมตอบสนอง (response) โดยแยกเป็นทฤษฎีต่าง ๆ ดังนี้

1. ทฤษฎีความแตกต่างของเอกบุคคล (The individual differences theory) ทฤษฎีกล่าวถึงความแตกต่างของมนุษย์ในด้านโครงสร้างทางจิตวิทยาส่วนบุคคล การที่มนุษย์เรียนรู้ต่างกัน มีสภาพแวดล้อมที่เติบโตขึ้นมาต่างกัน จะเป็นผลให้เกิดรูปแบบของทัศนคติ ค่านิยม ความเชื่อ ประกอบกันเป็นบุคลิกภาพส่วนบุคคล ทำให้บุคคลมีความแตกต่างกัน พฤติกรรมการรับรู้ หรือการเรียนรู้ ตลอดจนการรับข่าวสารก็จะแตกต่างกันตามไปด้วย

2. ทฤษฎีการจัดลำดับชั้นทางสังคม (The social categories theory) ทฤษฎีนี้กล่าวถึงสังคมที่ประกอบด้วยบุคคลต่าง ๆ ซึ่งรวมกันเป็นกลุ่มที่มีความแตกต่างกัน กลุ่มที่มีลักษณะพื้นฐานบางประการที่เหมือนกัน เช่น เพศ อายุ รายได้ สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม จะมีโครงสร้างทางสังคมใกล้เคียงกันถือว่าเป็นตัวแปรที่มีผลต่อการเปิดรับข่าวสาร และทำนองเดียวกัน ตัวแปรเหล่านี้ก็จะเป็นตัวแปรแทรก (intervening variables) ระหว่างพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารคล้าย ๆ กัน และขณะเดียวกันก็จะมีปฏิกิริยาตอบสนองต่อเนื้อหาข่าวสารคล้าย ๆ กันด้วย

3. ทฤษฎีความสัมพันธ์ทางสังคม (The social relationships theory) ทฤษฎีนี้กล่าวถึงความสัมพันธ์ในกลุ่มว่ามีอิทธิพลต่อการสื่อสารเป็นที่ยอมรับว่า ความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการจะมีบทบาทสำคัญต่อการกระทำของบุคคล เช่น เพื่อนบ้าน เครือญาติ ผู้นำความคิดเห็นในสังคม จะเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลต่อการแพร่กระจายข่าวสาร ความคิดและการตัดสินใจยอมรับของบุคคลในสังคมนั้น

4. ทฤษฎีบรรทัดฐานทางสังคม (The cultural norms theory) ทฤษฎีนี้กล่าวว่า พฤติกรรมของบุคคลอาจขึ้นอยู่กับบรรทัดฐานและเหตุการณ์แวดล้อมในสังคม เช่น กรณีสื่อที่มีเนื้อหาสาระเป็นไปตามบรรทัดฐานอย่างใดอย่างหนึ่ง จะมีผลให้บุคคลคล้อยตาม เพราะโดยปกติแล้วบุคคลย่อมประพฤติตามแนวบรรทัดฐานของสังคม

จากการศึกษาเรื่องการสื่อสารนวัตกรรมของโรเจอร์ส (E.M. Rogers) และชูเมคเกอร์ (F.F. Shoemaker) (อ้างในเสถียร เศษ-ประภัฏ, 2528) ถึงความพ้องกันหรือการไปด้วยกันระหว่างความรู้และพฤติกรรม พบว่าการมีความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมและการยอมรับนวัตกรรม เน้นของสองอย่างที่แตกต่างกัน บุคคลส่วนมากมีความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมหลาย ๆ อย่างที่เขาไม่เคยยอมรับนำไปใช้เลย เหตุผลคือเขาเห็นว่านวัตกรรมไม่เกี่ยวข้องหรือไม่มีประโยชน์กับตน ความคิดเกี่ยวกับนวัตกรรมก็จะหยุดยั้งแค่ความรู้

ส่วนขั้นการจูงใจในนวัตกรรมนั้นเป็นเรื่องของอารมณ์ หรือความรู้สึกว่าจะสร้างทัศนคติที่เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย ชอบหรือไม่ชอบ ซึ่งจะเกิดขึ้นหลังจากมีความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมนั้นก่อน ในขั้นนี้บุคคลจะแสวงหาข่าวสารเพิ่มเติม บุคลิกภาพส่วนตัวและบรรทัดฐานของสังคมจะมีอิทธิพลต่อการแสวงหา และนำข่าวสารที่ได้รับมาเลือกคิด (selective perception) ตามทัศนคติและความเชื่อของตน หากมีการยอมรับหรือปฏิเสธนวัตกรรม เขาจะต้องหาผู้สนับสนุนทัศนคติของตนโดยพูดคุยกับเพื่อนที่มีลักษณะทั่ว ๆ ไปทางสังคมเหมือน ๆ กัน เช่น เพื่อนบ้าน ญาติพี่น้อง เป็นต้น

ความหมายของการมีส่วนร่วม

จากรายงานการประชุมของ The Ad Hoc Group of Experts เรื่อง "Popular Participation as a Strategy for Promoting Community Level Action and National Development" ได้เสนอความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้กว้าง ๆ คือ

"การมีส่วนร่วมของประชาชน จะนำมาซึ่งโอกาสที่จะทำให้สมาชิกของชุมชนและสังคมสามารถเข้ามามีส่วนร่วม และมีอิทธิพลในกระบวนการพัฒนา และในการแบ่งสรรผลของการพัฒนาอย่างเป็นธรรม ซึ่งหมายถึงการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน อย่างเท่าเทียมกันในประเด็นของ

1. การสนับสนุนกระบวนการพัฒนา
2. การแบ่งสรรผลประโยชน์จากการพัฒนาอย่างเป็นธรรม
3. การตัดสินใจในรูปของการกำหนดเป้าหมาย การวางแผนนโยบาย การวางแผนและการปฏิบัติตามแผน ทั้งในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม (Department of international economic and social affairs, 1981)

สหประชาชาติได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน ในฐานะที่เป็นกระบวนการในการพัฒนาไว้ว่า คือการเข้าร่วมอย่างกระตือรือร้น และมีพลังของประชาชน ในระดับต่าง ๆ คือ

1. ในกระบวนการตัดสินใจเพื่อกำหนดเป้าหมายของสังคมและการจัดสรรทรัพยากรในการให้บรรลุเป้าหมายนั้น
2. ในการปฏิบัติตามแผนการหรือโครงการต่าง ๆ โดยความสมัครใจ (United Nation, 1978)

การมีส่วนร่วมของประชาชน ต้องอาศัยการร่วมมือของประชาชนในการกระทำประกอบไปด้วย บุคคลและการกระทำ ซึ่งในทางรัฐศาสตร์จะมีการพูดถึงมากในรูปของการปกครองประชาธิปไตย โดยกล่าวถึงการมีส่วนร่วมในการปกครอง ซึ่งอริสโตเติลกล่าวว่า รูปของการปกครองที่ประชาชนทั้งหมดเป็นผู้ใช้อำนาจในการปกครองโดยตรง ในทางจิตวิทยา ผลของการวิจัยจิตวิทยา

สังคม บางเรื่องเกี่ยวข้องกับ การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ได้ให้ข้อเสนอแนะว่า "การเปลี่ยนแปลงทัศนคติและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทำให้เกิดขึ้นได้โดยการสร้างสถานการณ์ให้เกิดการมีส่วนร่วมในกลุ่มบุคคลอย่างมีประสิทธิภาพ

การมีส่วนร่วมประกอบด้วยปัจจัย 3 ประการ คือ

1. การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ เป็นการเกี่ยวข้องทั้งตัว ไม่ใช่เฉพาะเพียงแต่เกี่ยวข้องด้านกำลังกาย หรือทักษะ กล่าวคือ ผู้มีส่วนร่วมจะมีส่วนเกี่ยวข้องทางจิต ไม่เพียงแต่เฉพาะด้านการทำงาน

2. การกระทำทำให้ เพื่อผู้มีส่วนร่วมได้เกิดความเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์แล้ว เท่ากับเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็น เริ่มสร้างสรรค์ การกระทำเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่ม เป็นการสื่อสาร 2 ทาง ระหว่างบุคคลและกลุ่ม

3. การร่วมรับผิดชอบเมื่อเกิดการเกี่ยวข้องด้านจิตใจ อารมณ์และได้กระทำทำให้แก่สถานการณ์กลุ่มนั้นแล้ว ผู้มีส่วนร่วมจะเกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มด้วย เนื่องจากการมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการทางสังคมที่บุคคลเข้าไปเกี่ยวข้องกับกลุ่มและต้องการเห็นผลสำเร็จของการทำงานนั้นด้วย

การมีส่วนร่วมยังเกิดจากแนวความคิดอื่น ๆ เช่น

1. ความศรัทธาที่มีต่อความเชื่อถือบุคคลสำคัญและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การสร้างโบสถ์, วิหาร

2. ความเกรงใจที่มีต่อบุคคลที่เคารพนับถือหรือมีเกียรติยศตำแหน่ง ทำให้ประชาชนเกิดความเกรงใจที่จะมีส่วนร่วมด้วย ทั้งๆ ที่ยังไม่มีศรัทธาหรือความเต็มใจอย่างเต็มเปี่ยมที่จะกระทำ เช่น เจ้าหน้าที่ของทางราชการ กำนัน-ผู้ใหญ่บ้าน

3. อำนาจบังคับที่เกิดจากบุคคลที่มีอำนาจเหนือกว่าทำให้ประชาชนถูกบีบบังคับให้มีส่วนร่วมในการกระทำต่าง ๆ

ความเกรงใจและอำนาจบังคับนั้นอาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมต่างๆ มีเป็นจำนวนมาก ทั้งที่อาจไม่มีความรู้ในเรื่องนั้น หรือมีทัศนคติที่ติดต่อกิจกรรมนั้น ๆ ก็ได้

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พิบูล คำรอด (2531) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับค่านิยมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน และความคิดเห็นเกี่ยวกับการสอนการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน ของครูโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดจันทบุรี พบว่า ครูโรงเรียนประถมศึกษาส่วนใหญ่ มีค่านิยมที่พึงประสงค์ในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน ตัวแปรด้านระดับความรู้ สาขาวิชาที่จบมา ทำให้ค่านิยมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนแตกต่างกัน แต่ตัวแปรด้านประสบการณ์การรับข่าวสาร และระดับการศึกษาสูงสุด ไม่มีผลต่อค่านิยมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน ครูประถมศึกษาที่มีตัวแปรด้านระดับความรู้ สาขาวิชาที่จบมา และมีประสบการณ์การรับข่าวสารแตกต่างกันมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการสอนการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน ในทางบวก คือเห็นด้วยที่จะให้มีการสอนการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน

ชนากกร อ้วนอ่อน และพิสิฐ ศุภชัยพงศ์ (2532) ได้ศึกษาวิจัยการศึกษาสภาพเศรษฐกิจ สังคม และความคิดเห็นต่อการถือครองที่ดินบริเวณป่าชายเลน เพื่อการเลี้ยงกุ้งในเขตจังหวัดจันทบุรี ทรายาด พบว่า

กลุ่มผู้ทำนากุ้งจะมีระดับการศึกษาที่ดีกว่า มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนมากกว่า มีการย้ายถิ่นเข้ามามากกว่า และย้ายถิ่นออกน้อยกว่า เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มผู้ไม่ทำนากุ้ง

ด้านเศรษฐกิจ กลุ่มผู้ไม่ทำนากุ้ง จะมีอาชีพของสมาชิกในครัวเรือนหลากหลายกว่าสมาชิกวัยแรงงาน มีงานทำน้อยกว่า และภาวะการเป็นหนี้ การมีเงินให้กู้ยืมปรากฏน้อยกว่า

ด้านสังคม กลุ่มผู้เลี้ยงกุ้งจะตั้งถิ่นฐานติดลำนํ้ามากกว่า รวมทั้งมีการทิ้งขยะและปล่อยของเสียสู่ทางนํ้าสาธารณะมากกว่า นอกจากนี้กลุ่มผู้ทำนากุ้งยังมีประสบการณ์จากการถูกขโมยทรัพย์สินสูงกว่า

ทัศนคติต่อการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการทำนากุ้ง ส่วนใหญ่เห็นว่าพื้นที่ที่เหมาะสมในการทำนากุ้ง ควรมีขนาดไม่เกิน 10 ไร่ ส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการกำหนดให้มีพื้นที่เขตอนุรักษ์และเขตเศรษฐกิจ ก, ข

แต่อย่างไรก็ตาม การศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่ไม่ทราบว่านาถุ๊งของตน อยู่ในเขตใด ไม่ทราบระเบียบอนุญาตเข้าไปใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าชายเลน ไม่ทราบแนวเขตป่าอนุรักษ์เขตป่าเศรษฐกิจ

นริศ ธนาประสพ (2532) ศึกษาการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชายเลนของประชาชนในท้องถิ่น ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอแหลมงอบ จังหวัดตราด พบว่าประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชายเลนน้อย ทั้งในลักษณะการมีส่วนร่วมตามขั้นตอนการอนุรักษ์และลักษณะการมีส่วนร่วมตามรูปแบบการอนุรักษ์ ประชาชนที่ไม่เคยมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชายเลนนั้น มีจำนวนคนที่มีความต้องการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชายเลน มากกว่าจำนวนคนที่ไม่มีความต้องการ ประชาชนในท้องถิ่นมีความต้องการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชายเลน ในลักษณะการมีส่วนร่วมตามขั้นตอนการอนุรักษ์อยู่ในระดับ "มากที่สุด" แต่ในลักษณะการมีส่วนร่วมตามรูปแบบการอนุรักษ์อยู่ในระดับ "มาก" สำหรับปัญหาและอุปสรรคในการอนุรักษ์ป่าชายเลนของประชาชนในท้องถิ่น คือ ไม่มีเวลา กลัวได้รับความเดือดร้อนและเป็นอันตรายต่อชีวิต อีกทั้งไม่ได้รับความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ของรัฐเท่าที่ควร ซึ่งประชาชนในท้องถิ่นได้ให้ข้อเสนอแนะไว้ว่า ควรมีการประชาสัมพันธ์และกำหนดวันเวลาล่วงหน้าเพื่อที่จะได้มาร่วมกิจกรรม อีกทั้งเจ้าหน้าที่ของรัฐควรให้ความร่วมมือกับประชาชนในท้องถิ่นมากกว่านี้ รวมทั้งให้มีความซื่อสัตย์ ให้ปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด ตลอดจนให้ลงโทษเจ้าหน้าที่ที่ร่วมมือกับผู้กระทำความผิดอย่างรุนแรงและเด็ดขาดด้วย

ดวงใจ บุญทรirkรักษา (2533) ได้ศึกษาผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมของการพัฒนาการเลี้ยงกุ้งต่อชุมชนประมง ในตำบลสนามไชย อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี พบว่า กิจกรรมการเพาะเลี้ยงกุ้งก่อให้เกิดผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจและสังคม คือ ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น สภาพหนี้สินลดลง ราคาที่ดินและการใช้ที่ดินเปลี่ยนแปลงก่อให้เกิดการจ้างงาน การบริโภคสินค้าเพิ่มสูงขึ้น วิถีชีวิตของชาวประมงเปลี่ยนแปลงไป การศึกษาของบุตรหลานมีแนวโน้มสูงขึ้นกิจกรรมในการก้านเกิดเพิ่มขึ้นมาก และเกิดการรวมกลุ่มเพื่อปกป้องสาธารณะประโยชน์ของชุมชนโดยเฉพาะส่วนที่จะกระทบต่อการเลี้ยงกุ้ง สำหรับความคิดเห็นของชาวบ้านต่อการเปลี่ยนแปลงทางสิ่งแวดล้อม พบว่า กิจกรรม

การเลี้ยงกิ่งก้อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะปัญหาเรื่องมลภาวะน้ำเสีย เนื่องจากความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อม ซึ่งหากไม่เร่งรีบแก้ไข จะประสบปัญหานี้อย่างรุนแรง

บุญลือ คชเสนีย์ (2532) ได้ศึกษาความรู้ และความตระหนักของประชาชนในท้องถิ่นที่มีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม บริเวณสถานที่ท่องเที่ยวชายทะเล ศึกษาเฉพาะกรณีเกาะเสม็ด จังหวัดระยอง พบว่า ประชาชนในท้องถิ่นส่วนใหญ่มีความรู้ในระดับสูง โดยผู้ประกอบอาชีพหลักเกี่ยวกับการท่องเที่ยวจะมีความรู้มากกว่าผู้ที่ประกอบอาชีพหลักไม่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวและประชาชนที่มีการศึกษาสูงมีความตระหนักมากกว่าผู้ที่มีการศึกษาต่ำ ประชาชนในท้องถิ่นส่วนใหญ่มีพฤติกรรมการรับข่าวสารในระดับปานกลาง

จินดา คุ่มกิตติชัย (2532) ศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารกับความร่วมมือของประชาชนในการปลูกต้นไม้ในที่ดินสาธารณะประโยชน์ ศึกษาเฉพาะกรณีประชาชนในเขตจังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่าประชาชนในเขตเกษตรกรรมก้าวหน้ารับฟังเรื่องการปลูกต้นไม้ในที่ดินสาธารณะประโยชน์จากวิทยุและเสียงตามสายน้อยกว่าประชาชนในเขตเกษตรกรรมล่าหลัง แต่มีความรู้เรื่องการปลูกต้นไม้ในที่ดินสาธารณะประโยชน์ มากกว่าประชาชนในเขตเกษตรกรรมล่าหลัง พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารมีความสัมพันธ์ทางลบกับการให้ความร่วมมือในการปลูกต้นไม้ และอิทธิพลของสื่อต่อความเข้าใจและการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการมีความสัมพันธ์ทางลบกับการให้ความร่วมมือในการปลูกต้นไม้ในที่ดินสาธารณะประโยชน์

สุพิศรา ผาผุย (2533) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประสิทธิภาพของหน่วยงานประชาสัมพันธ์ เคลื่อนที่ในการให้ความรู้และทัศนคติด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้แก่ประชาชนในหมู่บ้านจังหวัดเชียงใหม่ เป็นการศึกษารเปรียบเทียบ 3 หมู่บ้านคือ หมู่บ้านควบคุมที่ไม่ได้รับการประชาสัมพันธ์ หมู่บ้านทดลองที่ 1 ได้รับการประชาสัมพันธ์ โดยการใช้อีเอ็มวอลชนผสม หมู่บ้านทดลองที่ 2 ได้รับการประชาสัมพันธ์โดยการใช้อีเอ็มวอลชนผสมผนวกกับสื่อบุคคล ผลการวิจัย พบว่าชาวบ้านในหมู่บ้านทดลองที่ 1 และหมู่บ้านทดลองที่ 2 มีความรู้เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เพิ่มขึ้น และเปลี่ยนแปลงทัศนคติในทางที่ดีขึ้นมากกว่าหมู่บ้าน

ควบคุม และชาวบ้านในหมู่บ้านทดลองที่ 1 และหมู่บ้านทดลองที่ 2 มีความรู้เพิ่มขึ้นและเปลี่ยนแปลงทัศนคติไม่แตกต่างกัน และพบว่า การเคยพบปะพูดคุยกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ของกลุ่มทดลองทั้ง 2 กลุ่มมีความสัมพันธ์กับทัศนคติในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในทางบวก

สมชาย อ่ำพันทอง (2532) ศึกษา ความรู้ เจตคติ และพฤติกรรมของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานครที่มีต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย พบว่า ผู้บริหารโรงเรียนมีความรู้เกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยอยู่ในระดับปานกลาง ตัวแปร เพศ ระดับการศึกษา ภูมิลำเนา จำนวนปีที่ดำรงตำแหน่ง การได้รับข่าวสารทำให้ความรู้เกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยไม่แตกต่างกัน

ผู้บริหารที่มีเจตคติต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย ในทางบวก โดยไม่ขึ้นกับเพศ ภูมิลำเนา แต่ขึ้นกับระดับการศึกษา จำนวนปีที่ดำรงตำแหน่ง การได้รับข้อมูลข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อม

สุนทรี จินธรรม (2531) ได้ศึกษาองค์ประกอบที่สัมพันธ์กับพฤติกรรมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของประชาชน ในหมู่บ้านโครงการปฐมอโศก จังหวัดนครปฐม พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีค่านิยมทางสังคม วัฒนธรรม และค่านิยมทางสิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับสูง และมีพฤติกรรมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับสูง

สุพจน์ เพชรกรรพม (2532) ศึกษาเรื่องความรู้ ทัศนคติของปลัดอำเภอที่มีต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมในชนบท พบว่า

- ปลัดอำเภอส่วนใหญ่มีความรู้ต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมในชนบท และมีทัศนคติที่ส่งเสริมให้มีการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในชนบทระดับปานกลางค่อนข้างสูง ความรู้ในเรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อมในชนบทมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับทัศนคติที่ส่งเสริมให้มีการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในชนบทอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 0.001

- ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความรู้ต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมในชนบท พบว่า ปลัดอำเภอที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีและระดับสูงกว่า มีอายุราชการต่ำกว่า 5 ปีลงมา ปฏิบัติราชการในภาคตะวันตกและดำรงตำแหน่งในพื้นที่มากกว่า 1 ปี จะมีความรู้ในปัญหาสิ่งแวดล้อมในชนบทมากกว่ากลุ่มอื่น

- ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติ ที่ส่งเสริมให้มีการแก้ไขปัญหาล้าง-
แวกล้นในชนบท พบว่า ปลัดอำเภอที่มีความรู้ระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่า มีอายุ
ราชการ 6-10 ปี ปฏิบัติราชการในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและดำรงตำแหน่งในพื้นที่มาก
กว่า 1 ปี เป็นกลุ่มที่มีทัศนคติที่ส่งเสริมให้มีการแก้ไขปัญหาล้างแวกล้นในชนบท
มากกว่ากลุ่มอื่น

อัมพา ถ้วยงาม (2528) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความรู้และเจตคติ
ในการอนุรักษ์ดินและน้ำของเกษตรกร จังหวัดชลบุรี พบว่า เกษตรกรกลุ่มที่มีการ
ศึกษา มีความรู้ในการอนุรักษ์ดินและน้ำในระดับปานกลาง และมีเจตคติในทาง
บวก หรือส่งเสริมการอนุรักษ์ดินและน้ำ ในระดับค่อนข้างสูง โดยเจตคติ
ดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับการรับข่าวสารทางการเกษตร และระดับความรู้ใน
การอนุรักษ์ดินและน้ำ

สุชาติ สุขคง (2531) ได้ศึกษาทัศนคติของชาวประมงต่อการอนุรักษ์
ทรัพยากรประมงในตำบลแหลมตะลุมพุก อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรม-
ราช พบว่า ชาวประมงเฉลี่ยทั้งหมดมีทัศนคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรประมงอยู่
ในระดับสูง ตัวแปร เพศ และขนาดของครอบครัวไม่ทำให้ทัศนคติต่อการอนุรักษ์
ทรัพยากรประมงแตกต่างกัน ตัวแปรที่ทำให้ทัศนคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากร
แตกต่างกัน คือ อายุ ระดับการศึกษา และประสบการณ์

จินตนา เลิศทวีสินธุ์ (2528) ศึกษาความรู้ ความตระหนักและการ
ปฏิบัติของตำรวจจราจรเพื่อป้องกันอันตรายจากมลพิษทางอากาศ และเสียงใน
กรุงเทพมหานคร พบว่า ตำรวจจราจรมีความรู้เกี่ยวกับมลพิษทางอากาศและ
เสียงในระดับปานกลาง แต่มีความตระหนักต่อมลพิษทางอากาศและเสียงโดย
เฉลี่ยในระดับค่อนข้างสูง สำหรับความรู้ และความตระหนักของตำรวจเกี่ยวกับ
มลพิษทางอากาศและเสียงมีความสัมพันธ์กันในเชิงบวก

จากการศึกษาทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ
การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาโดยใช้แนวคิดทางด้านการสื่อสารนวัตกรรมการ
โรเจอร์ส (Rogers) และชูเมคเกอร์ (Shoemaker) ปัจจัยที่ทำให้การ
สื่อสารมีประสิทธิภาพ ประกอบด้วย ผู้ส่งสาร สาร ช่องสาร ผู้รับสาร และผล
ของการสื่อสาร นอกจากนี้ได้ศึกษาในส่วนของการเปิดรับข่าวสารของประชาชน

ได้แก่ สื่อมวลชน สื่อบุคคล และสื่อเฉพาะกิจ รวมทั้งอิทธิพลของสื่อมวลชน
สื่อบุคคลที่มีผลให้ความรู้ ทักษะ ทักษะ และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ของประชาชน
แตกต่างกัน ผลการศึกษาดังกล่าวได้นำไปสู่การกำหนดวิธีการศึกษาเพื่อสนอง
ตอบต่อวัตถุประสงค์ นำไปสู่การพิสูจน์สมมติฐานให้ถูกต้องตามหลักวิชาการ ทั้งนี้
แนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนั้นได้เป็นทั้งศาสตร์และนำไปสู่การ
กำหนดเครื่องมือเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลในการวิเคราะห์และแปรผลได้อย่างสัมพัทธ์
กัน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย